

рамки політики в сфері здравоохоронення в цілях удешевлення здоров'я нації в період 2014–2020, Концепція удешевненого здравоохоронення, Національна стратегія оборони, Європейська стратегія безпеки, Рекомендації Rec (2003) 21 Комітета міністрів от 23 септембра 2003 г.

5 Уголовный кодекс, в силе с 1968 г., Специальная часть, гл. Первая, Преступления против республики, гл. Третья, Преступления против прав граждан; гл. Восьмая, Преступления против деятельности государственных органов, общественных организаций и лиц, исполняющих общественные функции, Раздел Первый, Преступления против порядка управления, гл. Одиннадцатая, Преступления общепопасного характера, гл. Двенадцатая, Преступления против способности к обороне, гл. Тринадцатая, Военные преступления, гл. Четырнадцатая, Преступления против мира и человечества.

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ СЛІДІВ-ВІДОБРАЖЕНЬ ЛЮДИНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В СУЧАСНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ В УКРАЇНІ

Сокиринська Оксана Анатоліївна, канд. юрид. наук, доцент, зав. кафедрою публічно-правових дисциплін Білоцерківський національний аграрний університет (м. Біла Церква), Україна

Стаття присвячена висвітленню проблеми пов'язаної з формуванням та функціонуванням класифікації слідів-відображень людини в криміналістиці. Автор акцентує увагу на принципово новому підході до поняття сліду людини у криміналістиці та формулює нове бачення відповідної класифікації.

Ключові слова: сліди-відображення, контактні сліди, субстанціональні сліди, класифікація слідів.

The article is devoted to the description of the problem, which is related to the forming and functioning of the classification of human traces-reflections in criminalistics. The author accents attention on principle new approach to the notion of human trace in criminalistics and forms new vision of this problem.

Keywords: traces-reflections, contact traces, classification of traces, substantial traces.

Уявлення про предмет науки складалося протягом XIX—XX ст. паралельно з розвитком цієї науки. Вона накопичила значний досвід, одержала відчутні якісні зміни та теоретичні зрушення і з техніко-прикладної дисципліни поступово перетворилася на самостійну юридичну науку. Від розуміння криміналістики як дисципліни, що сприяє розслідуванню злочинів [1, с. 14], через визначення її як науки про технічні засоби, тактичні прийоми і методи, що використовуються для виявлення, збирання, збереження, фіксації та дослідження доказів [2, с. 11], і як науки про закономірності виникнення, збирання, дослідження і використання доказів та створені на пізнанні цих закономірностей засоби і методи судового дослідження і попередження злочинів [3, с. 94], ми побачили криміналістику як науку про закономірності виникнення інформації про злочин і як про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження та використання цієї інформації з метою найефективнішого здійснення боротьби зі злочинністю, здійснюваної правоохоронними органами [4, с. 17]. Разом з тим слід зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі має місце поки що небажання науковців ламати стереотипи підходів до розуміння проблеми зміни класифікації слідів-відображень людини та розгляд їх «під іншим кутом». Тому подальша теоретична розробка поняття та сутності видів й класифікації слідів-відображень людини у криміналістиці є вкрай важливою. Здійснюючи класифікацію у науці, не можна не сформулювати поняття методології як передумови класифікації, не можна відривати теорію від методу або замінювати одну іншим.

Під впливом бурхливого розвитку природничих і технічних наук у практику боротьби зі злочинністю починають впроваджуватись наукові методи, що значно посилює можливості доказування у кримінальних справах, дало значний поштовх для розвитку доказового права, а також разом з накопиченням практики розслідування детермінувало становлення наукової криміналістики і її теоретичних засад — понять, категорій, термінів, предмета, методів, завдань тощо. Наріжним каменем цього розвитку стало формування уявлення про предмет криміналістики, причому погляди дослідників так чи інакше були прикуті до поняття і ролі слідів у встановленні доказових фактів. Розвиток процесуальної думки щодо поняття сліду, його доказового значення та потреби практики у зв'язку зі зростаючою злочинністю призвели до того, що багато прикладних галузей почали відокремлюватись як самостійні й формувати власні предмети, методи, класифікації та завдання. Наукова класифікація об'єктів, закономірності розвитку яких охоплюються предметом даної науки, є одним з наріжних каменів методології цієї науки і, цілком очевидно, детермінується саме її предметом.

Однак розвиток криміналістики не зупинився, а навпаки, набув все більших обертів. Зі зміцненням теоретичних засад і розширенням та удосконаленням залучення наукових засобів і методів у розслідування різноманітних подій почала чітко вимальовуватись тенденція до використання криміналістичних знань і засобів й поза межами досудового слідства, а згодом і зовсім поза межами судочинства. Застосування криміналістики в оперативно-розшуковій роботі, судовому слідстві, прокурорському нагляді, цивільному процесі тощо, перейшло від окремих випадків до норми. Більше того вона стає часто незамінною у розв'язанні конкретних завдань мистецтвознавства, історії, археології, лінгвістики. Все це дало підстави новому подивитись на предмет криміналістики на сучасному етапі її розвитку і визначити криміналістику як міжгалузеву юридичну прикладну науку про закономірності виникнення доказової інформації про злочин або про будь-яке явище у суспільстві, яке вимагає правового врегулювання шляхом доказування, та про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження і використання цієї інформації з метою найефективнішого розв'язання завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення фактів, що мають юридичне значення [5, с. 5]. Аналіз різноманітних джерел показав, що у всіх визначеннях йдеться насамперед про виявлення доказової інформації, тобто слідів, які найнадійніше відбивають досліджувану подію, а тому паралельно і у зв'язку з розвитком наукової думки щодо предмета криміналістики та його меж, науковці намагались створити детально та гнучку класифікацію слідів. Правильно побудована класифікація необхідна для встановлення і вивчення типових ознак кожного окремого виду слідів, забезпечує визначення походження та механізму утворення слідів, сприяє індивідуальній ідентифікації слідоутворюючих об'єктів.

З плином часу закономірно виникла гостра потреба у створенні класифікації слідів. Вперше таку спробу зробив німецький криміналіст Г. Шнейкерт, але перелік слідів, які він дав у своїй класифікації, був дуже великий. [6]. Взагалі німецькі вчені доклали чимало зусиль, аби створити досить придатну класифікацію. Над цією проблемою, окрім Г. Шнейкерта, працювали також К. Цбінден [7], Е. Вейніг [8], Е. Анушат [9], А. Гельвіг [10], Е. Кноблох [11] та ін. У радянській криміналістиці першу спробу дати класифікацію слідів зробив І.М. Якімов. Він поділяв їх на сліди людини та різні сліди. Проте така позиція є малопродатною, оскільки перелік слідоутворюючих та слідоприймаючих об'єктів весь час збільшувався й необхідно було

знайти такі загальні класифікуючі ознаки, які стали б суттєвими та першочерговими, а не випадковими та похідними від інших ознак. У 1938 р. Б.І. Шевченко та Б.М. Комаринець у спільній праці висловили точку зору, яка стосувалась питань класифікації слідів [12, с. 11]. По суті, запропонована Б.І. Шевченко у 1947 р. та вдосконалена у 1975 р. класифікація визнана у трасології найкращою, на неї й досі спираються вчені-криміналісти. назвав її загальною класифікацією, поряд з якою існують і інші [13, с. 82].

Класифікація Б.І. Шевченка отримала широке розповсюдження й визнання серед вчених. Вона й сьогодні користується великою популярністю. Хоча вчені робили спроби внести зміни, наприклад, Г.Б. Карнович (1956), В.І. Попов (1956), Л.К. Литвиненко (1958), А.Н. Василевський (1962).

Над розробкою окремих трасологічних класифікацій, як і над розробкою загальної класифікації слідів, працювало багато вчених. Серед них Г.Л. Грановський [14], П.В. Данісявичус [15], Л.К. Литвиненко [16], Д. Недков [17], П.М. Аленичев [18], О.В. Василевський [19], Є. Ф. Толмачов [20] та ін.

Неможливо створити повний й вичерпний перелік об'єктів, які можуть бути носіями слідів. Утворення слідів можливе на будь-якому об'єкті, включаючи також і людину. Тому створити універсальну класифікацію не є можливим, хоча з розвитком науки та техніки й неухильною дією прогресу на життя людей будь-яка класифікація потребувала б вдосконалення й оновлення. Криміналістична класифікація слідів у цьому зв'язку не є винятком. Завершуючи короткий огляд існуючих класифікацій, можна зробити висновок, що всі вони належать до слідів у вузькому трасологічному розумінні, тобто до слідів, які відображають зовнішню форму та окремі особливості будови слідоутворюючих об'єктів. Сліди ж у широкому розумінні, так звані залишкові явища, взагалі практично не піддаються класифікації з причин їх різноманітності. У той самий час будь-які сліди, які залишає людина, є її відображеннями, а тому втрачає сенс широке і вузьке розуміння слідів. Усі вони так чи інакше аж до індивідуальної визначеності характеризують окремі властивості людини і людину в цілому. Тому її можна розглядати як інтегральний слідоутворюючий об'єкт, особливо враховуючи сучасні досягнення генетики, біохімії, цитології, гістології, одорології, акустики, фоноскопії, інформатики тощо, які вже зараз принципово розширили межі наукових уявлень про індивідуальні властивості людини, нівелюючи у пізнавальному сенсі механізми утворення слідів як індивідуальних відображень кожної конкретної людини. Таким чином, вимальовується дві великі групи рівнозначних за своєю пізнавальною цінністю слідів-відображень людини — контактні і субстанціональні. Поряд з цим потрібно категорично відмовитись від вживання терміна трасологічні сліди, який побутує у юридичній літературі як синонім поняття "сліди у вузькому значенні слова", оскільки він є звичайнісінькою тавтологією.

На основі проаналізованих вище та деяких інших класифікацій слідів у криміналістиці, висловлених щодо них зауважень, сучасного рівня і тенденцій розвитку криміналістики України та природничих наук, потреб слідчої і експертної практики, пропонуємо переглянути класифікацію слідів-відображень людини та здійснити розподіл слідів-відображень на контактні (рук, ніг, взуття, зубів, нігтів та інших частин тіла) і субстанціональні (кров, сперма, слиз, волосся, нігті, сеча, кал та інші відокремлення тіла)

Література:

1. Якимов И.Н. Криминалистика: Руководство по уголовной технике и тактике., Иван Никитич Якимов. — М.: НКВД РСФСР, 1925. — 430 с.
2. Криминалистика / Под ред. И.Ф. Крылова. —Л.: ЛГУ, 1976. — 591 с.
3. Белкин Р. С., Краснобаев Ю.И. О предмете советской криминалистики., Рафаел Самуилович Белкин, Юрий Иванович Краснобаев., Правоведение. — 1967., № 4., С. 90-94.
4. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. Методологические вопросы., Владлен Игнатьевич Гончаренко. - К.:Высшая школа, 1980. - 105 с
5. Гончаренко В.Г. Теорія криміналістики і адвокатська практика., Владлен Гнатович Гончаренко., Адвокат. - 2003. № 2, С. 5-8.
6. Шнейкерт Г. Учение о приметах для опознания (руководство для работников уголовного розыска), Ганс Шнейкерт. - М: Гос. тех. изд-во, 1925. - 148 с.
7. Zbinden K. Kriminalistik., Karine Zbinden. - München-Berlin., Staatuntersuchungskunde, 1954., S. 62.
8. Weinig E. Spuren, Spurensicherung und Spurenverwischung: Handwörterbuch der gerichtlichen/E. Weinig. – Medizin und naturwissenschaftlichen Kriminalistik, 1940., S. 713.
9. Anuschat E. Kriminalistische Spurenkunde/E. Anuschat. - Berlin, 1993., S. 11.
10. Hellwig A. Psychologie und Vemehmungstechnik bei Tatbestandsermittlungen., A. Hellwig. - Berlin, 1927, S. 247.
11. Кноблех Е. Медицинская криминалистика., Едуард Кноблех. - Прага., Госмедиздат, 1959., С. 13.
12. Шевченко Б.И., Комаринец Б.М. Руководство по осмотру места происшествия / Борис Иванович Шевченко, Борис Максимович Комаринец. - М., 1938. -272 с.
13. Шевченко Б.И. Теоретические основы трассологической идентификации в криминалистике., Борис Иванович Шевченко. - М.: МГУ, 1975. - 189 с.
14. Грановский Г.Л. Основы трасологии., Григорий Лазаревич Грановский. - М., 1965. - 80 с.
15. Данісявичус П.В. Криміналістическе следоведеніє (Общие теорет. Вопросы., Петр Васильевич Данісявичус. – Вильнюс., Мин-во высш. и спец. образования ЛитССР, ВГУ, 1973. - 182 с
16. Литвиненко Л.К. Понятие и классификация следов в трасологии., Л.К. Литвиненко., Материалы 3-й научной конференции, посвященной памяти М.И. Райского. -К., 1958., С. 94-101.
17. Недков Д. Следы от орудия за взлом., Д. Недков. - София, 1975. - 51с.
18. Аленичев П.Н. Следы орудий взлома/П.В. Аленичев. - М., 1962. - 58 с.
19. Василевский А.М. Трасологическое исследование при расследовании преступлений: Автореф. дисс... канд. юр. наук., А.М. Василевский. - М., 1962. - 23 с.
20. Толмачев Е.Ф. Следы орудий взлома и инструментов., Е.Ф. Толмачев. - М.: МГУ, 1957. - 31 с.

